

מקומם של בעלי מומים בחברה

א. מבוא והשאלה

בלמודינו נקיים דיון על מעמדם של בעלי מומים במקורות. סוגיה זו יש בה מצע מתודולוגי הנוגע למגוון רחב של נושאים שבהם יש התנגשות בין האינטואיציה הטבעית או המוסרית של האדם לבין מה שמשדרת לו המסורת, כתבי הקדש או הנהגת ריבון העולמים. מפתת חשיבותו של הנושא, נדון בו באופן מסודר וננסה ללקט על קצה המזלג את קווי המתאר של הסוגיה הקטנה [בעלי מוגבלויות ועבודת המקדש] והסוגיה הגדולה [ההתנגשות].

לשם כך נפתח בנקודת המוצא – אופייה של השאלה:

נסו לנסח את השאלה או שאלות עליהם תרצו למצוא תשובות בנוגע לנושא זה. יש לשים לב כי לאופן שבו השאלה נשאלת יש השלכה על התנהלות הדיון והניסיון למצוא תשובות. אמנם ניתן לנווט את הדיון לא על פי רצונו של השואל אלא על פי נטייתו של המשיב – אך גם נקודת המוצא בשאלה חיונית לדיון. נסו לחלק את השאלות ששאלתם על פי קריטריונים של חוסר בידע, כנות, חריפות, ביקורתיות, נאמנות וכד'.

ב. המקור

אולם יש ללכת על פי הסדר. הבה נציץ בפרשיה בתורה וננסה לנתח לפי מיטב יכולותינו וכישורינו. גם בזה משמעות מתודית חשובה: **לפי הביקורת והקושיות יש להתבונן באופן חופשי ומתוך מחויבות במקור כדי לראות במדויק מה הוא אומר [ומה לא?...]?**

ויקרא כא

(טז) וַיִּדְבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יז) דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזֶּרְעֶךָ דִּרְתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהִקְרִיב לְחֵם אֶ־לֵהוּ: (יח) כִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב אִישׁ עֹנֶה אוֹ פֶסֶח אוֹ חֶרֶם אוֹ שְׂרֹעַ: (יט) אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר כָּגֵל אוֹ שֶׁבֶר יָד: (כ) אוֹ גִבּוֹן אוֹ דֶק אוֹ תִבְלָל בְּעֵינָיו אוֹ גֶבֶח אוֹ זִלְפָת אוֹ מְרוֹחַ אֲשֶׁר: (כא) כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בוֹ מוֹם מִזֶּרַע אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהִקְרִיב אֶת אִשֵּׁי ה' מוֹם בוֹ אֶת לְחֵם אֶ־לֵהוּ לֹא יִגַּשׁ לְהִקְרִיב: (כב) לְחֵם אֶ־לֵהוּ מִקְדָּשֵׁי הַקֹּדֶשִׁים וּמִן הַקֹּדֶשִׁים יֵאָכֵל: (כג) אֲנִי אֶל הַפְּרָכָת לֹא יָבֵא וְאֵל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי מוֹם בוֹ וְלֹא יִחַלֵּל אֶת מִקְדָּשֵׁי כִּי אֲנִי דֹדֵי מִקְדָּשֶׁם: (כד) וַיִּדְבֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן וְאֵל בְּנָיו וְאֵל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

הגדירו במפורש את ההבדלים בין כהן בעל מום לכהן שאיננו בעל מום. נסו למצוא טעם להבדלים אלו.

מהי החשיבות של פסוק כב?

איזו משמעות תהיה לו לאור המקור הבא?

משנה זבחים פרק יב א

טבול יום ומחסר כפורים, אינו חולקין בקדשים לאכול לערב. אוגו, נוגע, ואינו מקריב, ואינו חולק לאכול לערב. בעלי מומין, בין בעלי מומין קבועין בין בעלי מומין עוברין, חולקין ואוכלין, אבל לא מקריבין. וכל שאינו ראוי לעבודה, אינו חולק בבשר. וכל שאינו לו בבשר, אין לו בעורות. אפלו טמא בשעת זריקת דמים וטהור בשעת הקטר חלבבים, אינו חולק בבשר, שנגאמר (ויקרא ז), המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה:

חדי ההבנה שבינכם כבר בטח שמו לב למעין סתירה פנימית שיש במשנה. בכל אופן שימו לב לפרשנות הבאה:

רבינו עובדיה מברטנורא

וכל שאינו ראוי לעבודה אינו חולק בבשר - חוץ מבעלי מומין שאע"פ שאינן ראויין לעבודה חולקים בבשר, דרבינוהו קרא בהדיא דכתיב (שם) לחם אלהיו מקדשי וגו', וכתוב (שם ו) כל זכר בבני אהרן יאכלנה, לרבות בעלי מומין למחלוקת, דאי לאכילה הרי כבר אמור ומן הקדשים יאכל:

כל זאת צריך להלמד בקונטקסט של משמעות האכילה של הקרבנות במקדש [ההדגשה שלי]:

רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק י

אכילת החטאת והאשם מצות עשה, שנאמר: 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' - הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים והוא הדיון לשאר הקדשים שאוכלין אותן הכהנים שאכילתן מצוה:

על רקע הבחנות אלו נסו לקרוא מחדש את הפסוקים דלעיל ואולי למצוא בהם טעם חדש.

הבדל נוסף אשר נראה לכאורה כנובע מטעם אחר ניתן למצוא במקור הבא:

משנה תרומות פרק א'

א. חמשה לא יתרמו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש ...

ב. חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה חרש שדברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר.

שוב, נסו למצוא טעם להבדל בין האדם השומע לחרש.

מקור המסייע לכך נמצא בתוספתא:

תוספתא תרומות א' א'

רבי יהודה אומר: חרש שתרום תרומתו תרומה. אמר ר' יהודה: מעשה בבניו של ר' יוחנן בן גודגדה שהיו חרשים, והיו כל הטהרות שבירושלים נעשות על גבם. אמרו לו: משם ראייה? טהרות אין צריכות מחשבה, ונעשות על גב חרש שוטה וקטן. תרומות ומעשרות צריכות מחשבה. ר' יצחק אומר משום ר' אליעזר: תרומת חרש לא תצא לחולין מפני שהוא ספק יש בו דעת ספק אין בו דעת. כיצד עושין? בית דין ממנין לו אפטרופוס והוא תורם, והם מקיימין על ידיו...

מפיו כעת בעזרת המקורות לעיל, את ההבדלים השונים בין בני אדם הגוזרים הבדלים הלכתיים שונים ביניהם.

ג. יש שאלה? והגישה המנחמת

אם מיפוי השאלות בסעיף א' הותיר אצלכם גם שאלות שאינן נובעות מחוסר בידע הרי שאינכם לבד.

לדוגמא, ראו את המדרש הבא:

ויקרא רבה (מרגליות) פרשה ז

"זבחי אלהים רוח נשברה" (תהלים נא, יט)... אמר ר' אבא בר יודן: כל מה שפסל בבהמה הכשיר באדם, מה פסל בבהמה "עורת או שבור" (ויקרא כב, כב), הכשיר באדם "לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה" (תהלים נא, יט). אמר ר' אלכסנדר: ההדיוט הזה אם משתמש בכלי שבור גנני הוא לו, אבל הקב"ה כל כלי תשמישיו שבורין הן, דכתיב "קרוב י"י לנשברי לב" (תהלים לד, יט), "הרופא לשבורי לב" (תהלים קמז, ג), "ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים" (ישעיה נז, טו), "לב נשבר ונדכה". אמר ר' אבא בר יודן: (משל – י"ק) למלך שכידו אוהבו בחבית של יין ובכלכלה של תאינין, אמר לו המלך: זהו דורון, אמר לו: אדני המלך לפי שעה כיבדתי אותך, אבל לכשתכנס לפלטיין שלך אתה יודע מה אני מכבדך. כך אמר לו הקב"ה למשה "זאת תורת העלה, הוא העלה" (ויקרא ו, ב), אמר לפניו רבונו של עולם לפי שעה הקרבתי לפניך זו, אבל לכשתיטיב ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים, "אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל" (תהלים נא, כ - כא).

מה מפריע למדרש? לאור המדרש, איך הייתם מנסחים את ההבדלים ההלכתיים בעבודת המקדש בין בעלי מומין לשאינם?

למקומם של בעלי המומין ולתפקיד מומם ראו את המדרש הבא:

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עקיבא, רבי עמוד 410

ד"א "מחצתי ואני ארפא", כשם שהאדם נפטר במומו כך חוזר במומו לעוה"ב [בעת תחיית המתים], מי שנפטר חגר חוזר חגר, מי שנפטר סומא חוזר סומא, מי שנפטר חרש חוזר חרש, מי שנפטר אילם חוזר אילם, מי שנפטר גבן חוזר גבן, מי שנפטר דק חוזר דק, או תבלול בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשך, חוזר כך. ואח"כ יושב הקב"ה כרופא ומרפא אותם בפני כל באי עולם שנאמר "בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו" (ישעיה נ"ז).

היכן מציב המדרש את בעלי המומין בעולם? באיזו שאלה עקרונית מתחבט מדרש זה? נסו לחדד באופן מפורש את השאלה עליה עונה מדרש זה ואת המקום ממנו היא נובעת.

ד. הגישה המצדיקה

על פי גישה זו היות והספר צודק תמיד עלינו הרי שאם מתערער בטחונונו בצדקתו עלינו למצוא גשר להבנתו. כלשון המדרש [המופיע 8 פעמים בירושלמי כלשון הזאת]:

ירושלמי סוכה דף יח א

אמר רבי מנא כי לא דבר רק הוא. ואם רק הוא מכס. למה שאין אתם יגיעין בו. כי הוא חייכם. אימתי הוא חייכם בשעה שאתם יגיעים בו.

וראו את הפרשנות המקובלת למדרש זה:

מנחת קנאות פרק א

טרם אתחיל בהעתק הכתבים, אקדים הצעה ואומר, מה שהאריכה התורה בספורים, הן אמת בלי ספק כי לא לחנם הוא, רק ללמד בהם כמה עקרים שהם שרשי התורה ויסודי האמונה, ולא נמצא דבר בטל נכתב ללא צורך, כמ"ש [כמו שאמר] הכתוב, כי לא דבר ריק הוא מכם (דברים לב, מז) ואם יש ספור נעלם ממנו אשר לא נודע טעמו, אם יתנו החכמים לב עליו ימצאוהו, ויוציאו פנינים מקרקע הים, כמו שאמר בירושלמי דפיאה פ"א כי ה' יהיה בכסלך דברים שאתה כסיל בהם, ואמרו עוד, כל דבר שב"ד [שבית דין] נותנים נפשם עליו סוף הוא עולה בידם, כמו שנאמר למשה בסיני, כי לא דבר רק הוא מכם, ואם הוא רק, מכם הוא רק, והסבה להיות טעם קצת מצות וקצת ספורים נעלמים מאתנו הוא משום דיתבינן בארעא דחשוכא, ומפני עוצם הגלות ולא מצאנו ידינו ורגלינו לעלות לבית המדרש, ובטלו האשכולות אשר מימיהם אנו שותים כחמרא חייא אפומיהון דרבנן; סוף דבר נשתכחו התורה לולי היעוד הטוב אשר הבטיחנו ה' יתברך, באמרו, כי לא תשכח מפי זרעו:

לאור זאת, ננסה להתחקות אחר תהליך בניית המשכן ותהליך היווצרות עבודת הקדשים בעם ישראל דרך המדרש הבא:

במדבר רבה (וילנא) פרשה ז ד"ה א צו את

א "צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה וגו'" הה"ד [ההדא הוא דכתיב] (משלי כה) "הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי" אמר ר' תנחומא ב"ר אבא: מהו "הגו סיגים מכסף" כל זמן שהפסולת הזו בכסף אינו מראה יופיו... נסתננו הפסולת ממנו מיד הוא מראה שבו. "הגו סיגים מכסף" אחר כך "ויצא לצורף כלי". כיצד? בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו כל רובן בעלי מומין, למה? מפני שהיו יגיעים בטיט ובלבנים ועולים לראש הבנין, ומי שהוא בונה על ידי שהיו עולין לראשי הדמוסין או האבן נופלת וקוטעת ידו או הקורה או הטיט נכנס בעיניו והוא נסמא והיו בעלי מומין. כיון שבאו למדבר סיני, אמר האלהים כך הוא כבודה של תורה שאתן אותה לדור בעלי מומין? ואם אמתין עד שיעמדו אחרים הרי אני משהא במתן תורה.

מה עשה האלהים? אמר למלאכים שירדו אצל ישראל וירפאו אותן ותדע לך שכן א"ר יהודה א"ר סימון מנין שלא היה בהן חגרין שנאמר (שמות יט) ויתיצבו בתחתית ההר ואין נצב אלא על רגליו מנין שלא היה בהן גידמין שנאמר (שם /שמות/ כד) כל אשר דבר ה' נעשה ומנין שלא היה בהן חרשין שנאמר ונשמע ומנין שלא היה בהן סומין שנאמר (שמות כ) וכל העם רואים את הקולות ומנין שלא היה בהן אלמים שנא' (שם) ויענו כל העם נמצאת אומר שהרי נתרפאו כולן, ואם אין אתה למד מכאן יש לך ללמוד ממקום אחר שנאמר (שם /שמות/ טו) כל המחלה אשר שמתי וגו' הרי לך שנתרפאו אבל כיון שעשו אותו מעשה של עגל חזרו למומן ונעשו זבין ומצורעין שכן משה ראה אותן שנאמר (שם /שמות/ לב) וירא משה את העם כי פרוע הוא ואין פרוע אלא לשון צרוע כמה דתימא (ויקרא יג) והצרוע אשר בו הנגע וגו' ראשו יהיה פרוע וגו' אמר האלהים למשה עד שלא עשיתם את המשכן הייתי מגלגל בדברים והיו הזבים והמצורעים מעורבים עמכם עכשיו שעשיתם את המשכן ואני משרה שכינתי ביניכם הפרישו אותם מכם וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש בשביל מה ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם.

בעקבות המדרש, נסו לתת טעם לקיומם של מומים שונים באדם. האם זהו המצב היציב והרצוי?

שיח חופשי של הרב עמית עבור בר"ר הירש וכלה באדמו"ר צמח צדק

המקדש הוא חלופת גן עדן שאחר החטא הוא מעמד הר סיני מתמשך. בלבו עומדים תורה ולוחות שהם עץ החיים. מעל הארון עומדים הכרובים השוכנים שם מאז ומקדם: הַכְרָבִים וְאֵת לֵהֵט הַחֶרֶב הַמְתִּיחֶפֶקֶת לְשֹׁמֵר אֶת דְּרָגְךָ עֵץ הַחַיִּים, ואף להט החרב מנוסחת בלשון ברורה: וְהָזָר הַחֶרֶב יוֹמֵת. במקדש יש לקיים לעובדה ולשומרה בעבודת א-להים נאמנה ובשלמות הגמורה הראויה. המום והטומאה, הכיעור והחטא, אין להם מקום במקדש. כל כולו תיקון לקלוקלים שבנפש ולמומים שבגוף. הוא מקום הדר, היופי, הטהרה, הזך, התמימות והשלמות. המום אינו אידיאל. הוא תחום שיש להסתגל אליו, ללמוד איך להתגבר עליו ולהגיע למיטב כשהוא קיים – כמו מחלה, חולשה נפשית או רוחנית. אך בעולם השלם, כשם אין מקום לעוני ולסבל, אין מקום למום. כפי שמתארים חכמים את הזמן בו נפתחו השמים לשמיעת קול אלקים:

מנין שלא היה בהן חגרין שנאמר (שמות יט) ויתיצבו בתחתית ההר

מנין שלא היה בהן גידמין שנאמר (שם כד) כל אשר דבר ה' נעשה

ומנין שלא היה בהן חרשין שנאמר ונשמע

ומנין שלא היה בהן סומין שנאמר (שמות כ) וכל העם רואים את הקולות

ומנין שלא היה בהן אלמים שנא' (שם) ויענו כל העם

נמצאת אומר שהרי נתרפאו כולן.

הנטייה לתפוס את הגוף כחסר רלוונטיות לעלייתו של האדם ומעמדו – היא זלוזל בטבע, בכלי ובלבוש שהלביש אותו אלוקים. היא קריאה למלכות שמים שאין בה מלכות ארץ, היא הפרדה בין גוף לנפש היא שנייות – שגם לה אין מקום במקדשו של האל היחיד והמיוחד.

אמנם מצאנו מנהיגים וגיבורים בעלי מומים [יצחק – סומא, יעקב – צולע, חושים – חרש ואף משה סבל מעלגות בדבורו] ובדאי אין בחסרונות אלו להקהות את זיוו ומעלתם, אך המקדש הוא עולם אחר המבקש לייצג בעולמנו את השלם.

במקדש, מקום גילוי האור האלוקי ומקום גילוי השלמות לא יכול לנכוח פגם חיצוני כי זה כאילו מראה שבאמת אין כאן שלימות של גילוי. לכן בחיצוניות אסור שיהיה נוכח בעבודת המקדש כהן בעל מום אבל את עבודת הכפרה הפנימית שהיא כפרת העם יכול לקיים כמו כל אחיו הכהנים על ידי אכילת הקרבן "לחם אלוקיו מקדש הקדשים ומן הקדשים יאכל" (ויקרא כא כב) כי פנימיותו באמת לא פגומה וכח הכהונה קיים בו.

מהו מקומו של הכהן החרש, לאור העולה מההסבר לעיל?

מהי מעלתו של הסבר זה ומהו חסרונו (הגדול)?

הפרשנות השניה הולכת אל התיב הפסיכולוגי או יותר נכון פסיכולוגיית ההמונים. יש בה מודעות היסטורית אך גם התבוננות ריאלית [עד כאב] במציאות בה אנו נתונים כיום. שורשיה בדברי הרמב"ם וספר החינוך:

מורה נבוכים ח"ג פרק מה

ולהגדיל הבית עוד - הגדיל מעלת עובדיו, ונבדלו הכהנים והלויים, וציוה להלביש הכהנים בגדים נאים ומלבושים יפים וטובים, "בגדי קודש לכבוד ולתפארת", ושלא ישמש ב'עבודה' בעל מום, ולא בעל מום לבד, אלא הכיעורים גם כן 'פוסלים' ב'כהנים' - כמו שהתבארה בתלמוד זאת ה'מצוה' - מפני שההמון, לא יגדל אדם אצלם בצורתו האמיתית, אלא בשלמות איבריו ויפי בגדיו; והמכוון - שתהיה לבית גדולה ותפארת אצל הכל. אבל 'בן לוי', שאינו מקריב ואין חושבים עליו שהוא מכפר עוונות, כמו שבא ב'כהנים', "וכיפר עליו", "וכיפר עליה", אך הכונה בו - אמירת ה'שיר' לבד, הוא 'נפסל בקול', כי המכוון גם כן ב'שיר' - להפעל הנפש בדברים ההם, ולא יפעלו הנפשות רק לקולות ולניגונים הערבים, ועם כלי השיר גם כן, כמו שהיה הענין ב'מקדש' תמיד. - ואפילו הכהנים גם כן היכשרים, העומדים ב'מקדש', מוזהרים משבת בו ומהכנס אל ההיכל בכל עת, ומהכנס ל'קודש הקדשים' כלל, אלא 'כהן גדול ביום הכיפורים' - ארבע פעמים ולא יותר. כל זה - להגדיל ה'מקדש':

ספר החינוך מצוה רעה

משרשי המצוה, לפי שרוב פעולות בני אדם רצויות אל לב רואיהם לפי חשיבות עושיהן, כי בהיות האדם חשוב במראהו וטוב במעשיו ימצא חן ושכל טוב בכל אשר יעשה בעיני כל רואיו, ואם יהיה כהפך מזה פחות בצורתו ומשונה באיבריו, ו[אף] אם ישר בדרכיו, לא יאותו פעולותיו כל כך אל לב רואיו, על כן באמת ראוי להיות השליח שהכפרה תלויה עליו איש חן, יפה תואר ויפה מראה ונאה בכל דרכיו, למען יתפשו מחשבות בני איש אחריו. ומלבד זה אפשר שיש בשלימות צורתו רמז לעניינים שמתוך מחשבות האדם בהן תטהר נפשו ותתעלה, ולכן אין ראוי בשום צד שיהיה בו שינוי צורה מכל צורתו, פן תתפזר נפש המחשב מצד השינוי ותנווד מן החפץ:

מהי ההשלכה המרכזית העולה מפירושים אלו? במה הם שונים מן הפירוש הראשון?

השלכה אפשרית ראו בהלכות הבאות הנוגעות לכשרות כהן המברך ברכת כהנים.

שולחן ערוך אורח חיים קכח

(ל) מי שיש לו מום בפניו או בידיו, כגון שהם בוהקניות או עקומות או עקושות - לא ישא את כפיו, מפני שהעם מסתכלין בו; וה"ה [והוא הדין] למי שיש מומין ברגליו, במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים; וכן מי שריריו יורד על זקנו; או שעניו זולפות דמעה; וכן סומא באחת מעיניו, לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום, ישא כפיו ואפילו הוא סומא בשתי עיניו. וכל ששהה בעיר ל' יום, מקרי דש בעירו; ודוקא בעירו, אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת, ושהה שם ל' יום, לא; ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר, אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה, חשוב דש בעירו בל' יום:

- מה הסיבה שבעל מומים לא ישא כפיו?
- מדוע הדבר אפשרי אם דש בעירו?
- מה ההבדל בין עירו לבין עיר אחרת?
- במה קשור דיון זה לפרשנות הרמב"ם וספר החינוך? במה אינו קשור?
- במה עשויה להיות הערה הלכתית זו פתח לפרשנות מן הסוג השלישי?

העמידו דברים אלו אל מול העולה מן המקור הבא:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כ עמוד א

תנו רבנן: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז. מעשה שבא רבי אלעזר (בן רבי) + מסורת השי"ס: ברבי + שמעון ממגדל גזור מבית רבו, והיה רכוב על חמור ומטייל על שפת נהר, ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו: שלום עליך רבי! ולא החזיר לו. אמר לו: ריקה, כמה מכוער אותו האיש! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו: נענית לך, מחול לי! - אמר לו: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו. יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי! אמר להם: למי אתם קורין רבי רבי? - אמרו לו: לזה שמטייל אחריו. אמר להם: אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל. - אמרו לו: מפני מה? - אמר להם: כך וכך עשה לי. - אמרו לו: אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו. ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז,

נסו להגדיר את הקושי בעיסוק בשאלה דרך הפריזמה של עבודת המקדש ושליחות הציבור.

ה. הגישה היצירתית

גישה זו אינה מבקשת להצדיק אם אין ליבה שלם עם הצדק המתגלה. היא מבקשת בכל עוז את הצדק, שבמציאות ושבמקורות הקדש. כאשר היא אינה מוצאת, אין היא מתייאשת. היא מבינה שהצדק מצוי שם, אלא שכדי למצואו היא צריכה להיות שותפה לגילוי, להוצאתו מן הכח אל הפועל - ליצירתו.

הדרך האחת היא דרך עבודת האדם בתודעתו הרמוזה במקור בחלק הקודם.

הדרך האחרת היא דרך החזון והחלום.

כל פרשת המקדש והקרבתו אינה מתיישבת בקלות עם תודעתנו החברתית מוסרית. על רקע זאת מציע הרב קוק 'חזון אחרית ימים' משלו:

פנקס א' סעיף ו

...ועל כן נאמר וערבה לדי' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות, כי הנשארת אחרי ההשלמה העליונה האנושית ראוי שתהיה המנחה. ודייק הכתוב בפרשת קרבנות, את קרבני לחמי כדאמרן, ואמר ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לדי', היינו אתה תשיג כי סוף כל סוף יהי הקרבן לחמי לאישי, לחם מנחה, רק כעת עד זמן ההשלמה תאמר להם שיקריבו כבשים, ומותנה תמיד לריח ניחוח, וכיון שיבורר בזמן ההשלמה שהריגת הבעלי חיים אי אפשר שתהי' לריח ניחוח. ויוכל להיות שעל פי סנהדרין ועל פי נביאים תשוב העבודה לבכורות, כיון שימצא על זה מקרא מפורש בתורה אין זה עוקר דבר מן התורה כי אם מקיים את התורה. וכיון שהבכורות נפסלו על ידי חטא העגל, אי אפשר שיהי' דבר של חטא קיים לעולם, כי התשובה קדמה לעולם, על כן כשיתוקן כל רושם של חטא העגל תשוב העבודה לבכורות. והכהנים אמנם גם הם ודאי לא יפסלו, כיון שעלו לא ירדו. ויש לדרוש שחובת קרבנות בעלי חיים אינם אמורים כי אם כל זמן שהמקריבים הם רק הכהנים, על כן כתיב ושחט אותו על ירך וכו' וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו, אבל כשיהי' כשרים גם כן בכורות, אז מטעם העילוי של בעלי חיים וכלל המציאות אין הבעלי חיים נהוגים, כי אם לחם ומנחה, לאות הכרת טובה ועילוי. וכך היא המדה בכל פעם שנמצא פסוק בתורה וסברא ישרה, שיש כח ביד בית דין הגדול, מכל שכן בצירוף הנביאים, לפסוק הוראות גדולות כאלה. אמנם זה החזיון הוא לימים רחוקים מאד, ויוכל היות שתקון העולם בתחית המתים יהי' לפני זה, ואז באמת כמה ענינים ישנתו לפי ערך הזמן. רק הרשעים הם האוכלים פגה את עץ הדעת, ולא ידעו גודל הערך של כל דבר בשעתו.

האם כיוון מחשבה זה עשוי להשפיע גם על סוגיית בעלי המומים? האם יש כאן זיקה לעבודת הבכורות?

נסו לחשוב, האם ניתן מן המקורות אותם למדתם לנסח מגמה להצעה לקביעת המעמד של בעלי מומים בחברה בימינו? האם יש בכך צורך והאם יש לכך מקום?